Krmíčková, Helena

K pramenům Husovy kvestie De sanguine Christi sub specie vini

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1998, vol. 47, iss. C45, pp. [79]-102

ISBN 80-210-2107-1
ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/102669
Access Date: 09. 12. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
C 45, 1998

HELENA KRMÍČKOVÁ

K PRAMENŮM HUSOVY KVESTIE DE SANGUINE CHRISTI SUB SPECIE VINI

Utrakvismus, který se počal rozvíjet v Čechách, schválil Jan Hus jediným literárním dílem[1] — kvestií *De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo* s otázkou *Utrum expediat laicis fidelibus sumere sanguinem Christi sub specie vini.*[2] Toto dílo vzniklo za jeho pobytu v Kostnici, a třebaže staré kroniky podávají svědectví o tom, že bylo sepsáno v žaláři,[3] historikové se shodují na době před Husovým uvězněním 28. listopadu 1414, tedy mezi 3. a 28.

1 Stranou v tuto chvíli ponecháváme Husovy listy, v nichž se, ovšem velmi stručně, k této otázce rovněž vyjádřil — z 3.–4.? 11. 1414 (M. Jana Husi *Korespondence a dokumenty*, vyd. V. Novotný, Praha 1920, č. 95, s. 215, určené datum tohoto listu je ovšem velmi nepravděpodobné), ze 4. 1. 1415 (*tamtéž*, č. 106, s. 240), z 18.–21. 6. 1415 (*tamtéž*, č. 139, s. 289), a z 21. 6. 1415 (*tamtéž*, č. 141, s. 295).

2 Otištěna in: Iohannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorum Christi *Historia et monumenta* I, ed. M. Flacius Illyricus, Norimbergae 1558, f. 42r–44r, srv. Bartoš, F. M. — Spunar, P.: *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, č. 74, s. 123. Alespoň částečný rozbor tohoto díla podali Sedlák, J.: *Počátkové kalicha*, Časopis katolického duchovenstva LII (LXXVII), 1911, s. 789–791, Novotný, V.: *M. Jan Hus. Život a učení.* Díl I. Život a dílo 2, Praha 1921 (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, kniha XLVI.), s. 367–370, Kybal, V.: *M. Jan Hus. Život a učení.* Díl II. Učení 3, Praha 1931 (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, kniha XLIX.), s. 256–258, naposledy pak Kolesnyk, A.: *Husovo pojetí eucharistie*, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi.* Sborník z mezinárodního sympozia, konaného 22.–26. září v Bayreuthu, SRN, k vydání připravil J. B. Lášek, Praha 1995, s. 122–123, 125, otištěno rovněž německy: *Hussens Eucharistiebegriff* in: *Jan Hus — Zwischen Zeiten, Völkern, Konfessionen.* Vorträge des internationalen Symposions in Bayreuth vom 22. bis 26. September 1993, hrsg. von F. Seibt unter Mitw. von Zdeněk Dittrich u. a., München 1997 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 85), s. 200–201.

3 *Chronicon veteris Collegiati Pragensis*, ed. K. Höfler in: *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen* I, FRA, Scriptores, Bd. II, Wien 1856, s. 86; Vavřince z Březové *Kronika husitská*, ed. J. Goll, FRB V, Praha 1893, s. 333.

listopadem.[4] Již 4. ledna 1415 na ně totiž Hus odkazuje ve svém listu Janovi z Chlumu.[5]

Práce tedy byla vytvořena ve značné časové tísni, a tak nikterak nepřekvapuje, že autor dané téma příliš nerozvíjí (Husův text tvoří jen zlomek z celkového rozsahu), ale opírá se zde především o autoritu Písma, církevních Otců a církevních spisovatelů, kteří přijímání z kalicha doporučují nebo alespoň dosvědčují. Překvapuje spíše výběr těchto citátů; že je dříve většinou neužíval, lze snadno pochopit, takto řeší předloženou otázku poprvé, leckdy však pocházejí od autorit „nehusovských". Bedřich Vilém Košut sice oceňuje Husovu sečtenost ve spisech Otců a ostatních čelných mužů křesťanské církve, jimiž důkladně a důvtipně dokázal podobojí,[6] ale historikové ponechali stranou toto zjištění z práce populární stejně jako tvrzení, že Hus byl prvním propagátorem kalicha, a někteří z nich se sami zamysleli nad zdrojem, z nějž mohl mistr Jan čerpat. První takový pokus učinil Václav Flajšhans, pro nějž *„Pramenem byl snad (?) Janov."*[7] Matěj z Janova však nebyl hlasatelem utrakvismu a v jeho eucharistických traktátech — když pomineme citáty biblické — nacházíme jen jedinou autoritu, kterou užil ve své kvestii i Hus, a to Ambrože a jeho úryvek ze spisu *De sacramentis*, vzatý ovšem z Gratiana.[8] Tento citát však čteme i ve starších Husových dílech,[9] a navíc je v rozebírané kvestii příslušné místo utrakvisticky upraveno.

Správný směr v dalším bádání naznačil Jan Sedlák,[10] který zkoumal Husovu kvestii v souvislosti s ostatními díly počátečního utrakvismu. Třebaže při otázce pramenů nevěnoval pozornost všem možným vlivům, poznal v Husově práci jednak místa z Jakoubkova traktátku *Pius Iesus*,[11] který byl v té době ještě nez-

---

4 Bartoš, F. M.: *Literární činnost M. J. Husi*, Praha 1948 (Sbírka pramenů k poznání literárního života československého III/10), s. 91; Bartoš, F. M. — Spunar, P.: *Soupis*, s. 123. J. Kejř (*Husovy kvestie*, in: *Husitství — reformace — renesance* I. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela. Uspořádali J. Pánek — M. Polívka — N. Rejchrtová, Praha 1994, s. 303) uvádí, že Hus toto dílo vypracoval „v posledních chvílích své svobody před zatčením v Kostnici".

5 M. Jana Husi *Korespondence*, č. 106, s. 240.

6 *Co učil a co věřil Mistr Jan Hus?*, Praha 1890 (Lidu českému, řada I.), s. 62.

7 *Literární činnost mistra Jana Husi*, Praha 1900 (Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku III/3), č. XXIX, s. 87.

8 Mathiae de Janov dicti Magister Parisiensis *Regulae Veteris et Novi Testamenti*, vol. V, ed. V. Kybal et O. Odložilík, Pragae 1926 (Monumentorum ad historiam reformationis religionis in Bohemia saec. XIV. et XV. spectantium vol. XIII), s. 36, 56. Srv. níže část citátu 7.

9 Srv. např. Magistri Iohannis Hus *Postilla adumbrata*, <ed. B. Ryba>, Pragae 1975 (Magistri Iohannis Hus *Opera omnia*, tom. XIII), s. 264.

10 *Počátkové*, s. 791, posléze i *M. Jan Hus*, Praha 1915 (Dědictví sv. Prokopa v Praze, č. 58), s. 317.

11 Vydal J. Kadlec in: *Literární polemika mistrů Jakoubka ze Stříbra a Ondřeje z Brodu o laický kalich*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XXI/2, 1981, s. 80–87.

věstný a jehož obsah zrekonstruoval na základě následné polemiky, a dále některé citáty z autorit připojených k Mikulášovu kázání *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*,[12] které jsou dnes považovány za samostatný traktát *Collecta*.[13]

Václav Novotný[14] pak poukázal na skutečnost, že Jakoubek se při své universitní disputaci v kvestii *Quia heu in templis*[15] z části opíral o tytéž autority jako Hus. Nesprávně se však domníval, že toto Jakoubkovo dílo vzniklo až po kvestii Husově a že tedy Jakoubek čerpal z Husa.

Je proto nutné srovnat Husovu kvestii a počáteční utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra a Mikuláše z Drážďan, abychom poznali, které spisy mohly být poslány Husovi do Kostnice, jak tušil již J. Sedlák.

Jestliže Hus se ptá ve své otázce *Utrum expediat laicis fidelibus sumere sanguinem Cristi sub specie vini?*, připomene nám to kvestii Jakoubka ze Stříbra *Quia heu in templis*, jejíž otázka *Utrum expediens sit et necessarium ex institucione Cristi, quod conmunitas fidelium laicorum sumat sepius corpus et sanguinem Cristi sub duplici forma sacramentali?* se rovněž zabývá tím, zda laikům prospívá přijímat podobojí, třebaže Jakoubek i v tomto počátečním utrakvistickém díle jde ve své formulaci o něco dále. A s touto kvestií (ale nejen s ní) má Husovo dílo řadu společných bodů i v dalším textu, kde na otázku odpovídá kladně a opírá se přitom o svědectví biblická. Na prvním místě je to citát z Matoušova evangelia 26,26–28[16] *Accipite et comedite...Novi Testamenti*, který čteme v Jakoubkově kvestii,[17] jeho traktátku *Pius Iesus*,[18] a jednotlivé části z tohoto citátu i u Mikuláše z Drážďan v jeho *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*.[19] Jakoubek však na rozdíl od Husa začíná již začátkem 26. verše (*Cenantibus eis...*). Poté Hus doslovně jako Jakoubek v obou zmíněných dílech připojuje odkaz na ostatní synoptiky: *Et idem habetur Marci 14. et Luce 22.* Jakoubek k tomu přidává i odkaz na Pavlův *1. list Korinťanům* (11, 23–28), který ovšem na tomto místě uvádí Hus celý (*Ego enim accepi...et de calice*

---

12 Samostatné kázání vydal R. Cegna in: Nicolai (ut dicunt) de Dresda vulgo appellati de Čerruc (de Černá růže id est de Rosa Nigra [+ 1418?]) *Puncta*, Varsovie 1996 (Mediaevalia Philosophica Polonorum XXXIII), s. 157–187.

13 Srv. Cegna, R.: *Appunti su Valdismo e Ussitismo*. La teologia sociale di Nicola della Rosa Nera (Cerruc), Estratto dal Bolletino della Società di Studi Valdesi N. 130, Dicembre 1971, s. 20. Traktát nebyl dosud vydán, citace z rkp. Národní knihovny v Praze (PUK) IV G 15.

14 *M. Jan Hus*, s. 369.

15 Nevydána, Bartoš, F. M.: *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*, Praha 1925 (Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku III/8), č. 33, s. 33–34; Spunar, P.: *Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans* I, Wratislaviae–Varsaviae–Cracoviae–Gedani–Lodziae 1985 (Studia Copernicana XXV), č. 567, s. 216–217, citace z rkp. Národní knihovny ČR V G 7.

16 F. XLIIr.

17 F. 6r.

18 S. 80.

19 S. 165, 185, 186.

bibat). Jakoubkova díla tento citát rovněž přinášejí (ale bez verše 27.), i když ho v *Pius Iesus*[20] čteme až po kratším komentáři a v *Quia heu in templis* na jiném místě.[21] Uvození Pavlova listu a jeho odkaz všem křesťanům jsou u Husa podobné jako v Jakoubkových dílech:

Iohannes Hus, f. XLIIr	Iacobellus, Quia heu in templis, f. 6r–v
Item Apostolus tradidit Corinthiis, et ceteris fidelibus doctrinam, quam dicit se a Domino accepisse, ut homo Corinthius, vel alius Christianus de pane illo edat, et de calice bibat.	Propter quod Apostolus hanc institucionem a Domino Iesu accipiens tradidit plebibus Corinthiorum et aliorum cristianorum, ut secundum hanc institucionem sumant corpus et sanguinem sub hac duplici forma sacramentali.[22]

Pavlovy myšlenky pak Hus uzavírá veršem 30. (*Ideo inter vos...dormiunt multi*), který u Jakoubka ani u Mikuláše v utrakvistických pracích nenalézáme, ale Jakoubek ho užívá v kázáních.

Daleko větší příbuznost mezi Husovou kvestií a jinými díly raného českého utrakvismu než při textu biblickém, který byl samozřejmou výbavou každé práce s eucharistickou tematikou, vidíme v celé řadě následujících citátů církevních autorit, z nichž je Husovo dílo složeno.

Zmíněné autority uvozuje dekretál papeže Gelasia *Comperimus*. Tento citát z Gratiana se nám objevuje od samých počátků utrakvismu; Jakoubek s ním poprvé vystoupil v božítělovém kázání r. 1414 a je hojně citován i v dalších raných dílech — kvestii *Quia heu in templis*, traktátku *Pius Iesus* a v rozsáhlé odpovědi Ondřejovi z Brodu *Responsio*, mající s *Pius Iesus* úzkou souvislost, protože v ní reaguje na Ondřejův traktát napsaný proti *Pius Iesus*, traktátu *Quod non solum sacerdotes* — a samozřejmě i v dílech Mikuláše z Drážďan — kázáních *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis* a *Quod fuit ab inicio*, v *Apologii* proti rozhodnutí kostnického sněmu, v *Replice rektorovi v Korbachu*. Hus jím mohl být inspirován prostřednictvím hned několika děl. V jeho podání je však dekretál rozvinut dvěma následnými konkluzemi, které nám omezují výběr jen na *Quia heu in templis* a *Pius Iesus*. Tato místa si jsou značně podobná, J. Sedlák se domníval, že Hus vycházel z traktátku (kvestii po této stránce nezkoumal), ale *Pius Iesus* přináší tři konkluze (což by nevadilo, Hus mohl jednu vynechat), v nichž se však neopírá o autority. *Quia heu in templis* má s mistrem Janem společnou i autoritu Mikuláše z Lyry a jeho výklad k *1. listu Korinťanům*. Zdrojem pro naši zkoumanou kvestii byla tedy kvestie Jakoubkova.

1

Iohannes Hus, XLIIr	Iacobellus, Quia heu in templis, 10v
	Et pro ista conclusione est decretum Gelasii pape De consecracione distinccione 2",

20 S. 81.

21 F. 11v–12r.

22 Velmi podobně i *Pius Iesus*, s. 81.

Item Gelasius Papa, de Con. dist. 2.[23] sic scribit Episcopis: Comperimus, quod quidam tantummodo sumpta corporis portione, a calice sacrati cruoris abstinent, qui procul dubio (quoniam nescio qua superstitione docentur astringi) aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Quia divisio unius eiusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio non potest provenire.

ubi Gelasius papa Maiorico et Iohanni, episcopis, sic scribit: Comperimus autem, quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri porcione a calice sacrati cruoris abstinent. Qui proculdubio (quoniam nescio, qua supersticione docentur astringi) aut ergo integra sacramenta percipiant aut ab integris arceantur, quia divisio unius eiusdemque misterii sine grandi sacrilegio non potest provenire.

První konkluze je pak rovněž (téměř doslovně) převzata z Jakoubkovy kvestie, je k ní připojena autorita — Mikuláš z Lyry, kterou však Jakoubek uvádí až u druhé konkluze.

2

Iohannes Hus, XLIIv

Ex isto Decreto patet primo, quod integrum sacramentum est totum simul sacramentum secundum duplicem formam, scilicet, panis et vini, a Christo Domino institutum. Sola autem forma panis non est totum integrum sacramentum corporis et sanguinis Domini. Et secundum Liram super I. Corinth. 11.[24] Utrumque est de perfectione sacramenti, scilicet forma panis, et forma vini, tum quia per utrunque simul perfecte exprimitur passio Christi, tum quia utrunque significat perfectam refectionem.

Iacobellus, Quia heu in templis, 10v–11r

Ex cuius pape decreto patet primo, quod integrum ac perfectum sacramentum est totum simul secundum duplicem formam, scilicet panis et vini, a Cristo institutum et hoc totum hic decretum vocat unum misterium. Forma autem sola sacramentalis panis est pars inconpleta misterii vel sacramenti. 2° dicit... quia secundum Liram super 1ª ad Corinthios XI°: Utrumque enim est de perfeccione huius sacramenti, tum quia per utrumque simul exprimitur perfecte passio Cristi, tum quia utrumque significat perfectam refeccionem.

Druhá konkluze Husova vychází z druhé konkluze Jakoubkovy, obě mluví o svatokrádeži, jíž se dopouští ten, kdo přijímá pouze pod jednou způsobou. Hus zde více než Jakoubek akcentuje Gratiana. Tato konkluze je podložena citátem ze *Summy* Tomáše Akvinského, kterou na onom místě nečteme ani v kvestii, ani v *Pius Iesus*. Přesto se však s touto autoritou setkáváme i v českém utrakvistickém prostředí. Uvádějí ji totiž autority ke kvestii,[25] kde se ovšem Jakoubek neomezuje jen na toto kratičké místo, ale bere příslušný artikul třetí části *Summy* v širším znění a ještě i ve spojení s dalšími artikuly. Jenže naprosto stejné čtení jako Jakoubek přinášejí i *Collecta* Mikuláše z Drážďan. Hus si tedy musel vybrat části z textu některého z těchto svých pražských přátel. Při shodnosti textů Jakoubkova a Mikulášova je obtížné určit, z kterého vycházel, ale přece jen máme určité vodítko. Husův text údajně pochází ze 73. kvestie 2. části

23 De consecr. D. 2 c. 12, Friedberg I, 1318.

24 Nicolaus de Lira, *Postilla ad 1. Cor. 11,25.*

25. F. 20r.

Summy Tomáše Akvinského. Takto alespoň čteme ve staré edici. Rukopisný text tohoto díla zachycený v pražském kapitulním kodexu D 109.2 má však na f. 180v správný údaj o 3. části Tomášovy *Summy*. Teprve kritická edice nám může ukázat, jak má toto místo znít, ale ani tato odpověď nemusí být stoprocentní. Chybné určení Tomášovy knihy je totiž zřejmé na první pohled; o svátostech pojednává část třetí a u druhé chybí přesnější rozdělení na *prima secundae* a *secunda secundae*. Mohlo tedy snadno dojít k brzké opravě nesprávně uvedeného místa. Chybu sice mohl udělat editor Flacius Illyricus, ale také mohl mít rukopis, kde opravdu byla uvedena kniha druhá a jeho čtení bylo původní. K této úvaze nás vede skutečnost, že v kodexu Národní knihovny ČR (PUK) IV G 15, kde je zachycen nejstarší text Mikulášových *Collect*, je — na rozdíl od ostatních rukopisů — také ono místo určeno druhou knihou. A tak mohl mít Hus před očima úvodní slova této sbírky autorit: *Thomas 2ᵃ parte Summe sue*. Uvedený citát tedy zřejmě četl u Jakoubka i Mikuláše, ale převzal ho patrně z díla Mikulášova.

3

Hus, XLIIv	Iacobellus, Quia heu in templis, 11r
Secundo patet ex dicto Decreto, quod qui in sumendo sacramentum, unum sine alio recipit, sacrilegium committit. Nam Gelasius dicit: Quia divisio unius eiusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio non potest provenire.	2ᵃ dicit, quod divisio unius eiusdemque misterii, id est sacramenti tocius, sine grandi sacrilegio esse non potest.
Hoc intelligendum est, secundum dictum sancti Thomae, Parte 2. quaest. 73. articulo primo.[26] Ubi possunt triticum et vinum habere. Nam dicit:	Nicolaus, Collecta, 213vᵇ Thomas 2ᵃ parte Summe sue... 214rᵇ Et ibi articulo primo arguit sic: Hoc sacramentum est ubique celebrandum, sed in multis terris non invenitur panis et in multis non invenitur vinum, ergo panis et vinum non est conveniens materia huius sacramenti.
Licet non in omnibus terris nascatur triticum et vinum, tamen de facili ad omnes terras deferri potest, quantum sufficit ad usum huius sacramenti.	Dicit, quod licet non in omnibus terris nascatur triticum et vinum, tamen defacili ad omnes terras deferri potest quantum sufficit ad usum huius sacramenti nec propter defectum alterius vinum tantum sine altero est consecrandum, quia non esset perfectum sacramentum.
Sed obiicit ibi dicens: Hoc sacramentum convenit sanis et infirmis. Ergo videtur quod vinum non debeat esse materia huius sacramenti.	Item arguit: Hoc sacramentum conpetit sanis et infirmis, sed vinum nocet quibusdam infirmis, ergo videtur, quod vinum non debeat esse materia huius sacramenti.
Soluit, dicens, Vinum in modica quanti-	Dicit, quod vinum in modica quantitate sumptum non

26 Thomas de Aquino, *Summa theologica* III, q. LXXIV, a. I, MPL 217d, 705 (locus apud Nicolaum citatus MPL 217d, 704–705).

tate sumptum, non potest multum aegrotanti nocere.

potest egrotanti multum nocere...

Na tyto Tomášovy myšlenky navazuje citát z Alberta Velikého, který se rovněž zmiňuje o severských zemích, v nichž se nerodí pšenice ani víno. Albert byl oblíbenou autoritou Jakoubkovou, ale místo uvedené Husem Jakoubek necituje ani na počátku literárních polemik, ani později. Zato Mikuláš část z tohoto místa užívá od r. 1415 velmi často a poprvé se u něj se zmíněným citátem setkáváme již v roce 1414 v jeho *Collectech*. Zde se však Mikuláš neomezuje jen na toto spojení tří úryvků z Alberta, ale přináší četné další argumentace z díla *De eucharistia* v úplnějším znění. Pokud měl tedy Hus k dispozici *Collecta* v oné podobě, jak se dochovala nám, musel si tuto část vybrat z poměrně rozsáhlého Mikulášova citátu.

4

Iohannes Hus, XLIIv

Concordat Albertus magnus, Ratisponensis olim Episcopus, in summa sua de corpore domini Iesu Christi,[27] et dicit:

Nec ista sunt egena elementa, de quibus dicit Paulus ad Gala. 4. sed potius sunt elementa, in quorum effectu Deus constituit salutem nostram. Quia quamvis talibus corporalibus elementis salutem non alligaverit: tamen in illis elementis salus invenitur, et perditur vita, quando non requiruntur. Nisi articulus necessitatis, et non contemptus religionis elementum sacramentale excludat.

Et dicit:[28] Cum obiicitur, nec triticum, nec vinum communiter invenitur, quia in terris aquilonaribus sub glaciali frigore constitutis nec triticum nascitur, nec vinum. Et sic cum in terris illis diffusa sit Ecclesia, Videtur quod illa pars Ecclesiae frequenter tanto privetur sacramento, quod valde inconveniens esse videtur, ex quo in eo consistit necessarium remedium contra peccatum. Soluit, dicens:[29] Dicendum, quod triticum et vinum, aut ubique sunt, aut de facili et de propinquo ad usum sac-

Nicolaus, Collecta,

216r[a] ...ex Summa fratris Alberti, ordinis Predicatorum, episcopi quondam Ratisponensis, De corpore domini nostri Iesu Cristi...

217r[b] Nec ista sunt egena elementa, de quibus dicit Paulus Galatarum IIII, sed pocius sunt elementa, in quorum effectu Deus constituit salutem nostram, quia quamvis talibus corporalibus elementis salutem non alligaverit, tamen in illis elementis salus invenitur et perditur vita, quando non requiruntur, nisi articulus necessitatis et non contemptus religionis elementum sacramentale excludat.

218v[a]: Et si dicitur, nec triticum, nec vinum communiter invenitur: quia in terris aquilonaribus glaciali frigiditate constrictis nec triticum nascitur, neque vinum. Et sic cum in terris illis sit diffusa ecclesia, videtur, quod illa pars ecclesie frequenter privetur tanto sacramento, quod valde inconveniens esse videtur, ex quo in eo consistit necessarium remedium contra peccatum. Dicendum, quod triticum et vinum, aut ubique sunt, aut defacili et de propinquo ad usum sacramenti adducun-

27 Albertus Magnus, *Liber De sacramento Eucharistiae*, d. VI, tr. II, c. I, Opera XXI, Lugduni 1651, p. 101.

28 Ibidem.

29 Albertus Magnus, *o.c.*, p. 101–102.

ramenti adducuntur: Si autem alicubi non invenitur, nec aliquando, et non contemptus religionis, sed articulus necessitatis hoc efficeret, dicimus cum Augustino: quod ideo Deus sacramentis suis gratiam non alligavit, quod gratiam suam sacramentalem, etiam sine sacramentis in habentibus fidem et devotionem ad sacramentum, operetur. Et haec vocatur spiritualis perceptio sacramenti. Et in hoc casu dicit Augustinus: Ut quid paras dentem et ventrem, crede, et manducasti: sicut et ille, in quo Baptismus non ex contemptu religionis, sed per articulum necessitatis excluditur, non amittit fructum Baptismi, sed baptisatus Baptismo flaminis in spiritu sancto reputatur. Haec Albertus.

tur. Si autem alicubi non inveniuntur, nec aliquando, et non contemptus religionis, sed articulus necessitatis hoc efficeret, dicimus cum Augustino, quod ideo Deus sacramentis suis graciam non alligavit, quod graciam suam sacramentalem eciam sine sacramentis in habentibus fidem et devocionem ad sacramentum operetur. Et hec vocatur spiritualis percepcio sacramenti. Et in hoc casu dicit Augustinus: Ut quid paras dentem et ventrem? Crede, et manducasti. Sicut et ille, in quo baptismus non ex contemptu religionis, sed per articulum necessitatis excluditur, non amittit fructum baptismi, sed baptisatus baptismo flamminis in Spiritu Sancto reputatur.

Dále následuje opět autorita *Summy* sv. Tomáše (tentokrát se správným určením části), kterou shledáváme v Jakoubkových autoritách,[30] Mikulášových *Collectech*[31] a rovněž v Jakoubkově traktátu *Quod non solum sacerdotes.*[32] V těchto dílech je však citát uveden v širším znění a rovněž i v širším kontextu díla Tomášova. V našem případě jedině Jakoubkův traktátek *Pius Iesus* odpovídá znění Husovu.

5

Iohannes Hus, XLIIv

Item, Sanctus Thomas parte 3. quaest. 77. articulo secundo dicit:[33]

Quamvis totus Christus sit sub utraque specie, non tamen frustra datur sub utraque specie: quia hoc est conveniens usui huius sacramenti, ut seorsum exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum, et sanguis in potum, quia corpus exhibetur

Iacobellus, Pius Iesus, p. 86

Et propter hoc argumentum dicit sic sanctus Thomas parte III Summe q. LXXVI de modo, quo Christus existit in hoc sacramento, articulo secundo: Quamvis totus Christus sit sub utraque specie, non tamen frustra, quia hoc est conveniens usui huius sacramenti,[34] ut seorsum exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum et sangwis in potum, quia corpus

30 F. 18v.

31 F. 214r.

32 Rukopis Národní knihovny ČR V E 16, f. 121v–122r.

33 Thomas de Aquino, *Summa theologica* III, q. LXXVI, a. II, MPL 217d, 734.

34 *Pius Iesus* nám zachoval pouze *codex unicus* Univerzitní knihovny v Lipsku č. 766 a jeho čtení není zřejmě příliš přesné (na tomto místě stálo *quia hoc est usus huius sacramenti*). Dala jsem zde tedy přednost čtení, které přinášejí autority, *Quod non solum sacerdotes* i *Collecta*. Původnost tohoto místa i v *Pius Iesus* dosvědčuje Jakoubkův traktát *Praemissis positione scholastica* (vyd. Hardt von der, H.: *Magnum oecumenicum Constantiense concilium III*, Francofurti et Lipsiae 1698), col. 518.

pro salute corporis, et sanguis pro salute animae.

exhibetur pro salute corporist et sangwis pro salute anime

Rovněž při volbě tří dalších autorit, Augustina, Ambrože a Jeronýma, se Hus zřejmě nechal inspirovat traktátem *Pius Iesus*. Ne že by se tyto citáty nedaly nalézt v jiných textech, jak uvidíme, ale v *Pius Iesus* jsou všechny a ocitají se zde i ve vzájemné blízkosti. Po Tomášovi tedy následuje Augustin, který je uveden hned jako druhý citát v Jakoubkových autoritách ke kvestii *Quia heu in templis*[35] a označen jako úryvek z *Liber sentenciarum Prosperi*, nalézající se i v Gratianovi, stejné určení nacházíme také v *Quod non solum sacerdotes*,[36] a takto čte citát i Mikuláš ve svém kázání *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*,[37] ale Hus má podobně jako *Pius Iesus* jen údaj o Gratianovi.

6

Iohannes Hus, XLIIv

Augustinus, et ponitur de Con. dist. 2.[38] Dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusque sanguinis de latere effusio designatur?

Iacobellus, Pius Iesus, 85

Item de eo vide sanctum Augustinum, De consecracione dist. 2: Dum frangitur hostia, dum sangwis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis in cruce ymolacio eiusque sangwinis de latere effusio designatur?

Následuje spojení dvou citátů z Ambrože. Úryvek z *De sacramentis* (Hus cituje jen Gratiana) byl Jakoubkem převzat z Matěje z Janova,[39] ale zde je upraven tak, že hřešící člověk musí přijímat lék krve. Tato úprava patrně pochází od Mikuláše, u Jakoubka v kvestii *Quia heu in templis*[40] se s ní ještě nesetkáváme. V Mikulášově *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*[41] pak máme připojen i následující citát z Pseudo–Ambrožova *Výkladu na 1. list Korinťanům*, ale tento výklad je v širším pojetí a je zde jasně uveden jako další místo z Ambrože, třebaže není označeno dílo. Podobně v širší verzi, ale s plným označením názvu přinesla citát již dříve kvestie *Quia heu in templis*.[42] Kratší verzi shodnou s Husovou a rovněž bezprostředně následující za Gratianem čte *Pius Iesus*, a pak i mladší Jakoubkova díla.

---

35 F. 18r.

36 F. 113r.

37 S. 167.

38 De consecr. D. 2 c. 37, Friedberg I, 1327.

39 Srv. K r m í č k o v á , H.: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*, Brno 1997 (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 310), s. 100.

40 F. 9r.

41 S. 168.

42 F. 13v.

7

Iohannes Hus, XLIIv
Ambrosius, et ponitur de Con. dist. 2.[43] Si quotienscunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum funditur, debeo merito semper accipere, qui semper pecco, medicinam sanguinis. Testamentum[44] ergo sanguine constitutum est, quia beneficii divini sanguis testis est. Unde ad tuitionem corporis et animae percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra sumitur et effusus est.

Iacobellus, Pius Iesus, 84
Item Ambrosius De consecracione, dist. 2: Si, quocienscunque effunditur sangwis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper merito accipere, qui semper pecco, medicinam sangwinis. Testamentum ergo sangwinis constitutum est, quia beneficii divini[45] sangwis testis est. Unde ad tuicionem corporis et anime percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sangwis vero pro anima nostra sumitur et effusus est.

S Jeronýmem (*Commentaria in Sophoniam prophetam*), vzatým ovšem z Gratianova *Dekretu*, se nesetkáváme příliš často; přináší jej — ovšem v poněkud delší verzi než Hus — *Pius Iesus* a *Quod non solum sacerdotes*.[46] Na první pohled se může zdát, že Husův citát je blíže traktátu *Quod non solum sacerdotes*, protože v obou dílech je vyjádřen jako zdroj Gratian, kdežto *Pius Iesus* mluví jen o Jeronýmovi. Ovšem i zde je zřejmě onen *codex unicus* nepřesný, protože odpověď Ondřeje z Brodu[47] i následná *Responsio*[48] Jakoubkova svědčí, že i zde byl údaj o kanonickoprávním původu tohoto místa, a tak je můžeme do citátu restituovat.

8

Iohannes Hus, XLIIv
Hieronymus in Sophoniam I. quaest. I.[49] Sacerdotes, qui Eucharistiae serviunt et sanguinem Domini populis eius dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes

Iacobellus, Pius Iesus, 85
Item Ieronymus in Sophoniam prophetam, <I. q. I.,> de eodem sic dicit: Sacerdotes, qui ewkaristie serviunt et sangwinem Domini, id est[50] sacramentum sangwinis, populis eius

---

43 Ambrosius, *De sacramentis*, l. IV, c. VI, MPL 16, 446; De consecr. D. 2 c. 14, Friedberg I, 1319.

44 Pseudo-Ambrosius (Ambrosiaster), *Commentaria in Epistolam b. Pauli ad Corinthios primam*, c. XI, MPL 17, 243.

45 *Pius Iesus* sice na tomto místě uvádí *Domini*, ale původní jakoubkovské je jako u Husa *divini*, jak četla již dříve kvestie *Quia heu in templis* a jak čtou i Jakoubkova mladší díla.

46 F. 115v. Dále existuje v glose (psané ovšem jinou rukou) k rkp. V G 7 kvestie *Quia heu in templis* (f. 4r).

47 *Tractatus de sumptione venerabilis pretiosique corporis ac sanguinis Domini nostri Iesu Christi* in: Kadlec, J.: *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*, Münster 1982 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, Texte und Untersuchungen, Neue Folge, Bd. 22), s. 196.

48 Traktát s incipitem *Praemissis positione scholastica*, col. 498.

49 Sophronius Eusebius Hieronymus, *Commentaria in Sophoniam prophetam*, c. III, MPL 25, 1375; C. 1 q. 1 c. 90, Friedberg I, 391.

50 Toto vysvětlení může být vsuvkou, která se do Jakoubkova textu dostala druhotně,

Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam.	dividunt, impie agunt in legem Christi putantes ewkaristiam inprecantis facere verba, non vitam et necessarium esse tantum solempnem oracionem, non sacerdotum merita.

Oba dva následující citáty z Řehoře Velikého pocházejí z Gratianova *Dekretu*. V Husově úryvku není ovšem tento společný původ zřetelný, protože na prvním místě stojí citace z *Dialogů*, která je určena jen jménem Řehořovým a příslušným kánonem. Až na druhém místě nacházíme začátek tohoto kánonu, za jehož zdroj je označena velikonoční homilie Řehořova (jako v Gratianovi), ale nikoliv již kanonické právo. První z citací nacházíme v *Pius Iesus* před citáty z Augustina, Jeronýma a Cypriána, dále pak v traktátu *Quod non solum sacerdotes*[51] (ale jen částečně) a známe ho i z nejstaršího utrakvistického díla Mikuláše z Drážďan — *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*.[52] Úryvek z velikonoční homilie nalézáme v kvestii *Quia heu in templis*,[53] zde však Jakoubek čte toto místo sice z Řehoře, ale *in quadam omelia sive sermone de esu agni Paschalis*[54], nikoliv *in Omelia Paschali* jako v *Quod non solum sacerdotes*.

9

Iohannes Hus, XLIIIr	Iacobellus, Pius Iesus, 85
Gregorius, et ponitur de Con. dist. 2.[55] Eius quippe corpus sumitur, eius caro in salutem partitur populi, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur.	...per sanctum Gregorium, qui sic dicit, et ponitur De consecracione, dist. 2: Eius quippe corpus sumitur et eius caro in salutem populi participatur, eius sangwis iam non in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur.
	Quod non solum sacerdotes, 114v
Item, idem in Homelia Paschali[56] sic inquit: Quis namque sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis.	Item Gregorius in Omelia Paschali tractans illud Exodi XI°: ...Quis namque sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis.

Nejvíce argumentací však Hus načerpal z Cypriána. Jde o několik úryvků z jeho listů a kratičkou část ze spisu *De lapsis*. Všechna tato místa čteme v Mikulášových *Collectech*, ale zde jsou mezi dalšími citacemi Cypriánových

---

poněvadž není dosvědčeno ani Ondřejem a následně Jakoubkovou odpovědí v *Responsio*, ani jinými Jakoubkovými díly.

51 F. 115r.

52 S. 167.

53 F. 13r.

54 F. 12v.

55 De consecr. D. 2 c. 73, Friedberg I, 1343, cf. G r e g o r i i *Dialogorum lib. IV*, c. LVIII, MPL 77, 425.

56 G r e g o r i u s M a g n u s, *Homilia XXII in evangelia*, MPL 76, 1178, cf. De consecr. D. 2 c. 73, Friedberg I, 1343.

listů, takže budeme spíše sledovat, zda se s nimi setkáváme v některých jiných dílech ve stejných spojeních jako u Husa.

První z citátů je z 63. listu Cypriánova Caeciliovi a skládá se z pěti částí. V této podobě jej má Jakoubek v *Pius Iesus*, v *Quod non solum sacerdotes* nacházíme jen některé části.[57]

10

Iohannes Hus, XLIIIr

Cyprianus martyr gloriosus, Epistola 34. ad Cecilium de sacramento Dominici calicis dicit:[58]

Quidam Episcopi vel ignoranter vel simpliciter in calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando non hoc faciunt, quod Iesus Christus sacrificii huius author et Doctor fecit et docuit. Religiosum pariter et necessarium duxi de hoc literas facere, ut si quis adhuc in isto errore teneatur, veritatis luce perspecta ad radicem atque originem traditionis Dominicae revertatur.

Nam[59] si sacerdotes Dei et Christi sumus, non invenio quem magis sequi, quam Christum, debeamus. Quare si in luce Christi ambulare volumus, a praeceptis et monitis eius non recedamus, et[60] eadem, quae Magister docuit et fecit, discipulos decet observare et facere. Neque[61] ipse Apostolus, neque Angelus de coelo annunciare potest aliter, praeterquam, quod Christus docuit, simul et Apostoli eius annunciaverunt.

Sed[62] et alio ponit et dicit: Qui solverit unum ex mandatis istis minimis, et sic

Iacobellus, Pius Iesus, 83

Item de eo sanctus Ciprianus martir gloriosus, episcopus Carthagenensis, in epistula XXXIII ad Cilicium de sacramentis Dominici calicis sic dicit: Quidam episcopi vel ignoranter vel simpliciter, id est ex simplicitate, in calice Dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc (faciunt), quod Christus Iesus Dominus et Deus noster, sacrificii huius auctor et doctor, fecit et docuit, religiosum pariter et necessarium duxi de hoc literas facere, ut si quis adhuc in isto tenetur errore, veritatis luce perspecta ad radicem atque originem tradicionis Dominice revertatur.

Nam si sacerdotes Dei et Christi sumus, non invenio, quem magis sequi, quam Christum debeamus. Quare si in lumine Christi ambulare volumus, a preceptis et mandatis eius (non) recedamus. Et eadem, que fecit et docuit, discipulos quoque decet observare et facere. Neque ipse Apostolus neque angelus de celo potest annunciare aliter, preterquam quod Christus docuit, similiter et apostoli eius annunciaverunt. Idem[63] sanctus in alio loco de eodem ita dicit, Qui solverit unum ex mandatis istis minimis et sic docuerit

---

57 F. 126r, 126v, 127v.

58 Thascius Caecilius Cyprianus, *Epistula LXIII*, c. 1, CSEL 3, p. 701.

59 *Ibidem*, c. 18, p. 716.

60 *Ibidem*, c. 10, p. 709.

61 *Ibidem*, c. 11, p. 709.

62 *Ibidem*, c. 14, p. 713.

63 V dochovaném rukopisu *Pius Iesus* je zde uvedení k novému citátu, kdežto Hus má text, který je skutečně v Cypriánovi, a který znamená, že i na jiném místě řekl Pán. *Sed et alio in loco* je ovšem doloženo z traktátu *Quod non solum sacerdotes* (f. 127v), takže opět mohlo

docuerit homines, minimus vocabitur in regno coelorum. Quod si nec minima de mandatis Dominicis licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsius Dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia, phas non est infringere, aut in aliud, quam quod divinitus institutum sit, humana traditione mutare? Haec gloriosus Martyr et Episcopus Cyprianus.

homines, minimus vocabitur in regno celorum. Quod si nec minima de mandatis Dominicis licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum Dominice passionis et nostre redempcionis sacramentum pertinencia phas non est infringere aut in aliud, quam quod divinitus institutum est, humana tradicione mutare. Hec ille.

Další citát pochází ze stejného Cypriánova listu, ale je samostatně uvozen, není tedy bezprostředním pokračováním předchozího textu. Je to citát poměrně krátký a obsahující jen jedno místo, Hus by tedy mohl vycházet z Mikulášových *Collect*,[64] zde však čteme oslovení na jiném místě než u Husa (ale na stejném místě jako v Cypriánově díle). Stejně jako zkoumaná kvestie má oslovení umístěno *Pius Iesus*. Rovněž tento citát tedy Hus mohl přebrat a patrně i převzal od Jakoubka.

11

Iohannes Hus, XLIIIr
Idem in eadem Epistola dicit:

Sed[65] frater charissime, id quod constat Dominum fecisse, faciamus. Si quis autem de antecessoribus nostris, vel ignoranter vel simpliciter non hoc observavit et tenuit, quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simpliciter eius de indulgentia Domini venia concedi. Nobis vero non potest ignosci, qui nunc a Domino moniti et instructi sumus. Haec ille.

Iacobellus, Pius Iesus, 86
...ut dicit beatus Ciprianus in epistula predicta ad Cilicium in hec verba: Sed, frater carissime, id, quod constat Dominum fecisse, faciamus. Si quis autem de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non hoc observavit et tenuit, quod Dominus nos exemplo et magisterio suo docuit, potest de simplicitate eius (de) indulgencia Domini venia concedi. Nobis vero non potest ignosci, quia hoc iam audivimus et a Domino moniti et instructi sumus.

S ostatními citáty z Cypriána se už v *Pius Iesus* nesetkáváme, ale bezprostředně následující část z listu 58. Tibariánským čteme v *Quod non solum sacerdotes*. Husův úryvek je však delší o citát z Janovy 1. epištoly (2,6), který není jeho vlastním doplňkem, ale je rovněž převzat z Cypriána, a který nečteme u Jakoubka ani v tomto díle, ani v pracích mladších. I s Janovou epištolou nacházíme toto místo v *Collectech*.

12

Iohannes Hus, XLIIIr
Idem in Epistola 14. ad Thibaritanos di-

Nicolaus, Collecta, 228r[a]
Unde idem in epistola XIIII ad Thibarita-

---

dojít v *Pius Iesus* ke zkreslení textu. Tentokrát při tak dlouhém citátu ovšem Ondřej z Brodu cituje pouze začátek, a tak se nemůžeme opřít o díla reagující na Jakoubkův traktátek.

64 F. 229r[a].

65 Thascius Caecilius Cyprianus, *Epistula LXIII*, c. 17, p. 715.

cit:[66] Scire debetis, et pro certo credere ac tenere, praessurae diem super caput esse coepisse, et occasum seculi atque Antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad praelium stemus, nec quicquam nisi gloriam vitae aeternae, et coronam confessionis Dominicae cogitemus. Nec putemus talia esse, quae veniunt, qualia fuerunt illa, quae transierunt. Gravior nunc et fortior pugna imminet, ad quam fide incorrupta, et virtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes, idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. Hoc est enim velle cum Christo inveniri, id quod Christus et docuit et fecit, imitari, secundum Ioannem Apostolum dicentem: Qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare. Haec Cyprianus.

nos: Scire enim debetis et pro certo credere ac tenere pressure diem super caput esse cepisse et occasum seculi atque Antichristi tempora appropinquasse, ut parati omnes ad prelium stemus nec quidquam nisi gloriam vite eterne et coronam confessionis Dominice cogitemus, nec putemus talia esse, que veniunt, qualia fuerunt illa que transierunt. Gravior nunc et ferocior pungna inminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debeant milites Cristi, considerantes idcirco se cottidie calicem saguinis bibere, ut possint et ipsi propter Cristum saguinem fundere. Hoc est enim velle cum Cristo inveniri se id, quod Cristus et docuit et fecit imitari, secundum Iohannem apostolum dicentem: Qui dicit se in Cristo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare.

Následující citát z Cypriána pochází z 57. listu a opět ho čteme v *Collectech* a v *Quod non solum sacerdotes*. Zatímco u Jakoubka[67] začíná příslušné místo již předchozí myšlenkou Cypriánovou a určením místa *Idem epistola 3*[a], Mikulášův citát má stejný začátek i konec jako Husův, čte ale — podobně jako Jakoubek — uvnitř textu i pasáž, kterou Hus zřejmě vynechal, zejména však má podobné uvození citátu.

13

Iohannes Hus, XLIIIr

Idem[68] Epistola 37. de lapsis ita dicit: At vero non infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec morientibus, sed viventibus communicatio a nobis danda est, ut quos excitamus et hortamur ad prelium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis Christi et corporis muniamus. Nam quomodo docemus eos, aut provocamus in confessione sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus, aut quomodo ad martyrii

Nicolaus, Collecta, 228r[a–b]

Et idem epistola XXXVII. ad Cecilium de lapsis inquit: At vero nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec morientibus, sed viventibus communicacio a nobis danda est, ut quos excitamus et hortamur ad prelium, non inermes et nudos relinquamus, sed proteccione saguinis Cristi et corporis muniamur... Nam quomodo docemus aut provocamus eos in confessione saguinem suum fundere, si eis militaturis Cristi saguinem denegamus? Aut quomodo ad mar-

66 Thascius Caecilius Cyprianus, *Epistula LVIII*, c. 1, CSEL 3, 656–657.

67 F. 114r.

68 Thascius Caecilius Cyprianus, *Epistula LVII*, c. 2, CSEL 3, p. 651–652.

poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia Domini poculum iure communicationis admittimus? Haec sanctus Cyprianus.

tirii poculum ydoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in ecclesia Domini poculum iure conmunicacionis admittimus?

Poslední Husova pasáž z Cypriána je sice uvedena odkazem na tentýž list, ale ve skutečnosti je spojením tří míst z listu 63. a ukončena kratičkým úryvkem z Cypriánova spisu *De lapsis*. Všechny tyto části čteme jen v *Collectech*, kde jsou ovšem součástí delší pasáže z příslušného Cypriánova listu (v níž je i citát 11), který je zde řádně označen, a všechna tato místa na sebe nenavazují bezprostředně. Na konec citátu z listu 63. (který je shodný s koncem tohoto citátu u Husa) pak Mikuláš navazuje dvěma biblickými místy vzatými z *De lapsis* (Mikuláš tento spis označuje *epistola III ubi supra*) a za nimi následuje i onen úryvek, který známe od Husa.

14

Hus, XLIIIr–XLIIIv:

Idem[69] in eadem Epistola dicit:

Sic incipit et passionibus Christi fraternitas in persecutionibus retardari, dum in oblationibus discit de sanguine eius et cruore confundi. Quomodo[70] autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere? qui[71] tunc potest laetificare in Ecclesia bibentem turbam, si quod bibitur Dominicam teneat veritatem.

Redeat[72] igitur in cor nostrum, non ambulasse nos in viis Domini, et abiecisse legem Dei, praecepta eius et monita salutaria nunquam voluisse servare. Haec Cyprianus.

Nicolaus: Collecta, 228v[b]

Et idem in dicta epistola XXXIIII inquit...

Sic ergo incipit et passionibus Cristi fraternitas in persecucionibus retardari, dum in oblacionibus discit de saguine eius et cruore confundi... Quomodo autem possumus propter Cristum saguinem fundere, qui sagwinem Cristi erubescimus bibere? (229r[b]) Quod tunc demum potest letificare in ecclesia bibentem turbam, si quod bibitur, Dominicam teneat veritatem. Unde idem in dicta epistola III ubi supra inter cetera dicit... Redeat in cor nostrum non ambulasse nos in viis Domini et abiecisse legem Dei, precepta et monita salutaria nunquam voluisse servare.

Následující autorita Bernardova je v mnohem širší podobě uvedena u Jakoubka i Mikuláše. Setkáváme se s ní v autoritách ke *Quia heu in templis*,[73] v *Quod non solum sacerdotes*[74] i v *Collectech*.[75] Pouze *Pius Iesus* se omezil na krátký úryvek, ovšem i tak je o několik slov delší než Husův.

---

69 Thascius Caecilius Cyprianus, *Epistula LXIII*, c. 15, CSEL 3, p. 713–714.

70 *Ibidem*, p. 714.

71 *Ibidem*, c. 11, p. 710.

72 Thascius Caecilius Cyprianus, *De lapsis*, c. 21, CSEL 3, p. 253.

73 F. 19v–20r.

74 F. 117v.

75 F. 226r[b].

15

Iohannes Hus, XLIIIv	Iacobellus, Pius Iesus, 83
Bernhardus Sanctus in Sermone de corpore Christi, ad Papam Petrum ait:[76] Christus discipulis suis huius sacramenti formam scripsit, efficaciam explicuit, idem fieri praecepit.	...sanctum Bernhardum in sermone ad Petrum de corpore Christi, qui sic dicit: Quod Christus discipulis suis huius sacramenti formam scripsit, efficaciam explicuit, idem fieri precepit, et ideo sub una specie corpus et sub altera tradimus sanguinem.

Traktát *Quod non solum sacerdotes* jsme dosud sice zvažovali mezi možnými zdroji, ale vždycky zde existovalo i jiné dílo, které příslušnou autoritu rovněž přinášelo a většinou i v podobě bližší Husově. Citát z Fulgentia (správně šlo o dílo opata Ruperta z Deutzu) však přináší jen toto Jakoubkovo dílo, i když v širším znění než Hus.

16

Iohannes Hus, XLIIIv	Iacobellus, Quod non solum sacerdotes, 115v
Fulgentius de divinis officiis dicit:[77]	Item Fulgencius De divinis officiis in libro, cuius prologus sic incipit: Ea, que per anni circulum...
Quemadmodum in corporum sensibus menti et corpulento aeri media lingua intervenit, et utrunque coniungens unum sermonem efficit, quo in aures demisso, id quod audibile est, cito absumitur et transit. Sensus autem sermonis et in dicente, et in eo, qui audit, integer permanet et inconsumptus. Sic verbum patris carni et sanguini, quem de utero virginis assumpserat, et pani ac vino, quod in altari sumitur, medium interveniens, sacrificium efficit. Quod cum in ora fidelium sacerdos distribuit, panis et vinum absumitur et transit: Partus autem virginis cum sibi unito verbo patris, et in coelo et in hominibus integer permanet et inconsumptus. Sed in illum in quo fides non est, praeter visibiles species panis et vini, nihil de sacrificio pervenit. Haec Fulgentius in lib. qui incipit Ea quae per anni circulum ordine constituto in divinis aguntur officiis.	Quemadmodum in corporum sensibus menti et corpulento aeri media lingwa intervenit, et utrumque coniungens unum sermonem efficit, quo in aures dimisso, id quod audibile est, cito absumitur et transit. Sensus autem sermonis et in dicente et in eo, qui audit, integer permanet et inconsumptus. Sic Verbum Patris, carni et sangwini, quem de utero Virginis assumpserat, et pani ac vino, quod in altari sumitur, medium interveniens, unum sacrificium efficit, quod cum in ora fidelium sacerdos distribuit, panis et vinum absumitur et transit; partus autem Virginis cum unico sibi Verbo Patris et in celo et in hominibus integer permanet et inconsumptus. Sed in illum, in quo fides non est, preter visibiles species panis et vini, nichil de sacrificio pervenit...

76 Pseudo-Bernardus Claraevallensis, *Sermo de excellentia ss. sacramenti et dignitate sacerdotum*, c. 4, MPL 184, 983.

77 Rupertus Tuitiensis, *De divinis officiis per anni circulum*, l. II, c. IX, MPL 170, 40.

Na rozdíl od Ruperta z Deutzu byl následující citát z Viléma z Montlauzunu opakován velmi často; je obsažen v kvestii *Quia heu in templis*, vrací se k němu (i když ne v celém znění) autority ke kvestii,[78] čteme ho v *Pius Iesus*[79] i v Mikulášově *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*.[80]

17

Iohannes Hus, XLIIIv	Iacobellus, Quia heu in templis, 11r
Guilhelmus de monte Landino, in sacramentali suo dicit:[81] Quod recipiendo corpus totam veritatem accipit, licet non totum sacramentum, ideo in multis locis communicatur cum pane et vino, id est, cum toto sacramento.	Et Vylhelmus de Monte Lauduno in Sacramentali suo de usu huius sacramenti dicit, quod recipiendo corpus totam veritatem accipit, licet non totum sacramentum. Ideo in multis locis conmunicatur cum pane et vino, id est cum toto sacramento.

Pouze několikaslovný je komentář Mikuláše z Lyry k 9. kapitole *Knihy přísloví* — v prvotní církvi se dávala svátost v obojí způsobě. Přesné znění ovšem nenacházíme ani u Lyrana, ani v nejstarších utrakvistických pracích, které toto místo přinášejí. Lyra a s ním Jakoubek v autoritách a *Quod non solum sacerdotes*[82] a Mikuláš v *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*[83] uvádějí, že v obojí způsobě přijímali věřící za starodávna. Prvotní církev se nám však objevuje v Lyranově výkladu *1. listu Korinťanům*, který stojí v autoritách bezprostředně za prvním citátem. (*Sermo ad clerum Nisi manducaveritis* jej čte před výkladem *Knihy přísloví*,[84] *Quod non solum sacerdotes* až po několika foliích.[85])

18

Iohannes Hus, XLIIIv	Iacobellus, Auctoritates, 19r
Lyra super illo verbo Proverb. 9. Bibite vinum quod miscui vobis, dicit,[86] quod in primitiva Ecclesia dabatur sacramentum in utraque specie.	Item glossa Lire super illud Proverbiorum IX: Bibite vinum, quod miscui vobis, dicit: Vinum, id est sanguinem meum, in quo admiscetur aqua. In utraque enim specie conmunicabant antiquitus fideles. Idem dicit super illo Pauli: Et sic de pane illo edat et de calice bibat,[87] quod fit hic mencio de duplici specie, nam in primitiva ecclesia sic dabatur fidelibus.

---

78 F. 19r.

79 S. 82.

80 S. 163.

81 Guilelmus de Monte Lauduno, *Sacramentale*, MS PUK V B 17, f. 258v*.

82 F. 116v.

83 S. 177.

84 Tamtéž.

85 F. 123r.

86 Nicolaus de Lira, *Postilla ad Librum Proverbiorum 9,5.*

87 Nicolaus de Lira, *Postilla ad 1. Cor. 11,28.*

Zde tedy mohlo dojít ke kontaminaci obou výkladů. (Vzhledem k tomu, že komentář k Pavlovi neodpovídá doslovně znění Husovu, nevznikla hledaná věta pouhým vynecháním několika řádků při opisování.) Na první pohled se tedy zdá, že toto zpracování provedl Hus, ale v Jakoubkových pozdějších dílech ona nestandardní podoba zdomácněla, jak ještě uvidíme níže, a tak byl pravděpodobně jejím autorem Jakoubek, u nějž je ostatně důraz kladený na *ecclesiam primitivam* a její zvyk podávat podobojí velmi častý.

Následuje důkaz ze „starých mšálů", který se poprvé vyskytuje v traktátku *Pius Iesus* a od té doby jej často čteme i v mladších Jakoubkových pracích.

19

Iohannes Hus, XLIIIv:	Iacobellus, Pius Iesus, 84
Unde in antiquo Canone missae ponitur sic:[88]	Et primo ex missalibus antiquis, in quibus evidentissime ostenditur huius observacionis modus et forma, dum sacerdos, priusquam comunionem aliis comunicat, tunc porrigendo corpus Christi sub specie panis, ut dicit rubrica ibidem posita, debet sic dicere:
Communicans alios, dicat: Perceptio corporis domini nostri Iesu Christi prosit animae tuae et corpori tuo in vitam aeternam.	Percepcio corporis Domini nostri Iesu Christi prosit anime tue et corpori tuo in vitam eternam amen. Rubrica ulterius docet, quid sit faciendum; dicit sic: Pax tecum et cum Spiritu tuo. Iterum rubrica demum de calice dicens:
Sanguis domini nostri Iesu Christi proficiat tibi in remissionem omnium peccatorum tuorum ad vitam aeternam.	Sangwis Domini nostri Iesu Christi prosit tibi in remissionem peccatorum tuorum omnium et ad vitam eternam amen.

Mešní kánon uzavřel část s autoritami církevních Otců a církevních spisovatelů. Dále totiž Hus vyvozuje svůj závěr, že laikům je dovoleno a je prospěšné přijímat podobojí. Zde se znovu opírá o Matoušovo evangelium a o *1. list Korinťanům*, které známe již z úvodu, ale i v těchto pasážích zdánlivě Husových vidíme dvě zápůjčky z textu Jakoubkovy kvestie *Quia heu in templis*. Tímto ovšem vliv kvestie nekončí. Bezprostředně za Jakoubkovou myšlenkou o způsobách eucharistie a o tom, že laik má stejně jako kněz přijímat podobojí, následuje důkaz vzatý z Ambrože, glosy k dekretálu *Comperimus* a Tomáše Akvinského. Ambrož a glosa ke Gelasiovi jsou přejati opět ze zmíněného Jakoubkova díla, kde bezprostředně následují jako u Husa, který si navíc zřejmě neuvědomil, že část citátu z Ambrožova výkladu již uvedl (7).

20

Iohannes Hus, XLIIIv	Iacobellus, Quia heu in templis, 13r–v
Ex iam dictis videtur, quod licet et expedit Laicis fidelibus sumere sanguinem Christi sub specie vini. Nam licet corpus et sanguis Christi sit sub utraque specie sacramentali,	Quamvis sit utrumque, scilicet corpus et sanguis Cristi, sub utraque forma sacra-

88 *Non inveni*, cf. Kadlec, J.: *Literární polemika*, s. 84.

tamen Christus non sine ratione, nec gratis instituit utrunque modum sacramentalem suis fidelibus, sed ad magnum profectum. Nam modus manducandi sacramentalis sub forma panis, est specialis modus figurandi et excitandi efficaciter ad manducationem spiritualem. Et modus sacramentalis bibendi sub forma vini, est specialis modus figurandi et excitandi mentem ex institutione Christi ad gustandum suaviter effusionem Christi sanguinis, quem effudit...

Ex quo patet, quod sicut sacerdos digne sumens sub utraque specie, non sine causa sumit: Sic et devotus Laicus potest licite sumere, cum eadem sit ratio, quo ad sumptionem corporis et sanguinis utrobique.

mentali, tamen Cristus non gratis nec sine racione instituit utrumque modum sacramentalem in conmunitatibus, sed ad magnum profectum spiritualem. Nam modus manducandi sacramentalis sub forma sacramentali panis est specialis modus figurandi et excitandi efficaciter mentem ad manducacionem spiritualem. Et modus sacramentalis bibendi est specialis efficacie ex Cristi institucione excitandi mentem ad gustandum suavitatem sub illa speciali forma sacramentali reconditam.

Et ergo sicut sacerdos digne sumens non sine causa sumit utrumque sub utraque specie sic et laico est sumendum cum eadem sit racio quoad sumpcionem utrobique.

21

Iohannes Hus, XLIIIv–XLIIIIr

Unde Glosa Ambrosii super illud I. Corinth. 11.[89] Similiter et calicem postquam coenavit, dicens: Hic calix novum Testamentum est etc. dicit: Quia in morte Christi liberati sumus, huius, in edendo et bibendo carnem et sanguinem, memores esse debemus, in hoc consecuti novum Testamentum, quod est nova lex, quae obedientem sibi tradidit coelestibus regnis.

Testamentum igitur sanguine constitutum est, quia beneficii divini sanguis testis est. Unde ad tuitionem corporis et animae percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra sumitur. Tamen in rei veritate utrunque pro utriusque, scilicet corporis et animae nostrae salute sumitur. Sed haec distinctio talis sit propter convenientiam. Magis enim convenit caro corpori et sanguis animae, quam econverso. In sanguine enim sedes animae dicitur esse, qui sanguis effusus est, sicut Moses prefiguravit. Caro inquit, pro corpore vestro offertur, sanguis vero pro anima. Ideoque non ad

Iacobellus, Quia heu in templis, 13v

Unde glossa Ambrosii super illud 1ª Corinthiorum XI° Similiter et calicem postquam cenavit dicens: Hic calix etc. dicit: Quia in morte Cristi liberati sumus, huius in edendo et bibendo carnem et sanguinem memores esse debemus, in hoc consecuti Novum Testamentum quod est nova lex, que obedientem sibi tradidit celestibus regnis.

Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficii divini sanguis testis est. Unde ad tuicionem corporis et anime percipimus, quia caro Cristi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra sumitur, tamen in rei veritate utrumque pro utriusque, scilicet corporis et anime nostre salute, sumitur, sed hic distinccio talis sit propter convenienciam. Magis enim convenit caro corpori et sanguis anime quam econverso. In sanguine enim sedes anime dicitur esse, qui sanguis effusus est, sicut Moises prefiguravit Deuteronomii scilicet 12°: Caro, inquit, pro corpore vestro offertur, sanguis vero pro anima. Ideoque

89 Pseudo-Ambrosius (Ambrosiaster), *Commentaria in Epistolam b. Pauli ad Corinthios primam*, c. XI, MPL 17, 243.

manducandum esse sanguinem lex praecepit. Haec Ambrosius.

non ad manducandum esse sanguinem lex precipit. Hec Ambrosius.

22

Iohannes Hus, XLIIIIr
Cui conformiter dicit glosa super Decreto Gelasii: Comperimus de Con. dist. 2.[90] Nec superflue, inquit, sumitur sub utraque specie. Nam species panis ad carnem et species vini ad animam refertur, cum unum sacramentum sit sanguinis, in quo est sedes animae. Ideoque sumitur sub utraque specie, ut significetur, quod utrunque Christus assumpsit, scilicet corpus et animam.

Iacobellus, Quia heu in templis, 13v
Cui concordat glosa super illud preallegatum decretum Gelasii pape Comperimus dicens: Nec superflue sumitur sub utraque specie, nam species panis ad carnem et species vini ad animam refertur, cum vinum sit sacramentum sanguinis, in quo est sedes anime. Ideoque sumitur sub utraque specie, ut significetur, quod utrumque Cristus assumsit, scilicet corpus et animam.

Teprve třetí autoritu a tím i závěr svého díla zvolil Hus nezávisle na kvestii *Quia heu in templis*, ale citát z Tomášovy *Summy*, mohl převzít opět od Jakoubka, a to z jeho souboru autorit ke kvestii. Toto místo však čteme i u Mikuláše v jeho *Collectech*,[91] i když zde by se patrně nechal ovlivnit nesprávným určením části *Summy*, jak jsme viděli výše, a navíc citát stojí uvnitř většího „tomášovského" bloku, kdežto u Jakoubka hned na počátku citací ze *Summy*.

23

Iohannes Hus, XLIIIIr:
Thomas parte 3. quaest. 73. de eucharistia art. 2. dicit:[92] Quod dicitur unum sacramentum, quia ordinatur ad spiritualem refectionem, quae corporali conformatur. Ad corporalem autem refectionem duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum siccum, et potus, qui est alimentum humidum. Et ideo etiam ad integritatem huius sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus, et spiritualis potus, secundum illud Ioan. 6. Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Hoc ergo sacramentum, multa quidem materialiter est, sed unum formaliter et perfective.

Iacobellus, Auctoritates, 20r
Thomas tercia parte Summe sue q. LXXIII de eukaristia, articulo II dicit, quod dicitur unum sacramentum, quia ordinatur ad spiritualem refeccionem, que corporali conformatur. Ad corporalem autem refeccionem duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum siccum, et potus, qui est alimentum humidum. Et ideo eciam ad integritatem huius sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus et spiritualis potus, secundum illud Iohannis 6: Caro mea vere est cibus et sangvis meus vere est potus. Ergo hoc sacramentum multa quidem materialiter est, sed unum formaliter et perfective, inquantum ex eis perficitur una refeccio.

---

90 De consecr. D. 2 c. 12, glossa ad verba quia divisio, *Corpus iuris canonici in tres partes distinctum, glossis diversorum illustratum...* I, Lugduni 1671, col. 1918.

91 F. 214r-v.

92 Thomas de Aquino, *Summa theologica* III, q. LXXIII, a. II, MPL 217d, 697.

Původ některých převzatých míst šlo určit jednoznačně, jiná však musela být upravena. Před konstatováním, že tuto úpravu provedl Hus, se podívejme, jak byly uvedené citáty užívány v pozdější době.

U Mikuláše se v pozdějších spisech setkáváme s některými z těchto pasáží. Alberta Velikého (4) čtou *Apologia* i *Contra Gallum*, ovšem ještě zkráceněji než Hus. Stejné znění však přináší *Replika rektorovi v Korbachu*,[93] která ale nemá některé Husovy odchylky od původního textu (jež zřejmě vznikají až další písařskou tradicí, jak vidíme srovnáním s některými rukopisy), ale hlavně se s Husem neshoduje v oněch kratičkých uvozeních jednotlivých částí citátu. A vezmeme-li v úvahu kompilační charakter tohoto díla a jeho věrnost předlohám,[94] pak *Replika* vycházela z jiného textu než z Husova. Dále čte *Replika* zkrácený citát z Bernarda[95] (15), ale v podobě, jak jej přináší *Pius Iesus*, tedy o něco málo delší než u Husa. Rovněž Tomáš Akvinský[96] (3), který není v *Replice* v celém rozsahu, přináší i části, které nečteme u Husa, ale v autoritách k Jakoubkově kvestii i v *Collectech*. Další citát z Tomáše[97] (5) nemá Husovo netomášovské rozšíření *datur sub utraque specie*, jež se opět mohlo dostat do textu dodatečně. Mikulášova *Apologia*[98] přináší několik citátů z Cypriána, ale ty, které nás nejvíce zajímají (12, 13, 14), jsou odlišné od podoby Husovy; citát 12. je kratší,[99] 13. citát začíná v *Apologii* až druhou částí, na kterou navazuje 14. citát, ale bez Husem uváděného počátku.[100]

V tvorbě Jakoubka ze Stříbra nás zaujme stejné pořadí citátů 5–7 a po dalším místu z Ambrože opět následující 8 a 9 v traktátu *Salvator noster*.[101] Tomáš (5) však rovněž jako u Mikuláše nemá onen Husův přídavek. Dále toto dílo obsahuje blok citátů z Cypriána[102] (mezi nimi 12, 13, 11, 14), ale citát 12. tradičně jakoubkovsky vynechává verš z Janovy epištoly (podobně je tomu i v *Responsio*[103]) a v 13. čte tak jako *Apologia* jen druhou část. Fulgentius[104] (16) je o něco kratší než u Husa, ale tři po něm následující citáty (17, 18, 19) stojí

---

93 Nevydána, rkp. Knihovny pražské metropolitní kapituly D 118, f. 9v–10r.

94 Srv. Krmíčková, H.: *Studie*, s. 65–76.

95 F. 3r.

96 F. 10v.

97 Tamtéž.

98 *De conclusionibus doctorum in Constancia de materia sanguinis (de communione calicis)*. Jako dílo Jakoubkovo vydal Hardt von der, H.: *Magnum concilium* III, col. 591–657.

99 Col. 622–623.

100 Col. 605.

101 *Betlémské texty*, vyd. B. Ryba, Praha 1951, s. 124–126.

102 S. 118–124.

103 Col. 558–559.

104 S. 138.

u Jakoubka opět pohromadě,[105] přičemž Lyra (18) má ono znění jako u Husa a stejně tak i úryvek z mešního kánonu (19). Obdobně četl Jakoubek mešní kánon i v *Responsio*,[106] takže můžeme předpokládat, že zkrácení pochází z jeho autorské dílny, protože v polemice s Ondřejem nad svým vlastním dílem nepotřeboval Husovu kvestii, k níž dodal podklady.

Husův vliv na další utrakvistickou tvorbu, který předpokládal V. Novotný,[107] tedy nelze prokázat. Vidíme zde sice styčné body, ale ty se týkají spíše uskupení jednotlivých autorit než jejich znění. Proto můžeme uvažovat, že nešlo o úpravy Husovy, ale jeho pražských přátel. Ještě zde totiž nepadla zmínka o deperditech, která mohl mít Hus rovněž k dispozici. Pro toto počáteční období lze brát v úvahu jen jedno, o jehož znění máme určité povědomí — Jakoubkovo dílo, v němž uvádí citát *Remissius fiet Sodomitis*.[108] Toto deperditum však podle našich informací obsahovalo z hledaných citátů pouze 10., který ovšem nemusel být stejně dlouhý jako v *Pius Iesus* a u Husa.

Velmi pravděpodobné je ovšem ještě jedno řešení. Autoritami ke kvestii *Quia heu in templis*, *Collecty* a traktátem *Quod non solum sacerdotes* se uzavírá období, kdy Jakoubek a Mikuláš uvádějí dlouhé, často i několikafoliové výpisky z některých význačných autorů. V mladších dílech se setkáváme s nejdůležitějšími vybranými místy. Můžeme tedy uvažovat o tom, že Husovi nebyla ona díla s předlouhými excerpty zaslána *in extenso*, ale ve zkráceném znění, jak se s ním setkáváme i později, a že Hus si provedl jen dílčí úpravy.

Jan Hus tedy při práci na své kvestii nepochybně užíval Jakoubkovu kvestii *Quia heu in templis* (k níž byly zřejmě připojeny poněkud zkrácené autority), jeho traktátek *Pius Iesus* a znal i citáty, které čteme výhradně v Mikulášových *Collectech* a v Jakoubkově traktátu *Quod non solum sacerdotes*, a které mohly být rovněž zkrácené. Neužil Mikulášovo kázání *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis* a nevíme, do jaké míry mohl čerpat ze ztraceného Jakoubkova traktátu s citátem *Remissius fiet Sodomitis*, případně z jiného deperdita. Rozhodně však nemůžeme uvažovat o díle, které by jenom vyexcerpoval. Výpůjčky z Jakoubkova vlastního textu (20) svědčí o skutečnosti, že Husovi muselo být zasláno více prací a on je prostudoval a vybral to, co považoval za nejpodstatnější.

Pro omezený rozsah našeho příspěvku musíme ponechat stranou úvahu o autoritách, které Hus pominul. Přesto je však zřejmá skutečnost, že Husova dikce se liší od Jakoubkovy. Počáteční utrakvismus sice ještě neakcentoval příkaz kalicha,[109] Hus ve své otázce řeší jeho prospěšnost, ale i z oněch několika málo Husových pasáží, v nichž opustil autority, vidíme, že zmírňuje Jakoubkovy

---

105 S. 126.

106 Col. 492–493.

107 *M. Jan Hus*, s. 369.

108 Toto Jakoubkovo dílo známe z kvestie Ondřeje z Brodu *Utrum licitum sit seu an debeat Christi populus laicalis sub utraque specie sacramentali communicare, quemadmodum sacerdos facit in altari* (vydal J. Kadlec in: *Studien*, s. 159–166). Srv. též Kadlec, J.: *Literární polemika*, s. 72–73.

109 Srv. Krmíčková, H.: *Studie*, s. 24–25.

formulace, že zůstává na pozicích *expedire* a *posse licite sumere* a nejde k Jakoubkovu *necessarium esse* a *sumendum esse*. Nepociťoval onu Jakoubkovu ámosovskou nutnost prorokovat, když promluvil Hospodin,[110] a ani při četbě děl svých pražských kolegů se mu nedostalo Jakoubkova „zjevení".[111]

Na závěr opusťme Husa v Kostnici a vraťme se k jeho pražským přátelům. Pražští utrakvisté potřebovali od Husa schválení oné liturgické změny, kterou zaváděli, ale je nemyslitelné, že by se na něj obrátili okamžitě po zahájení utrakvistické teorie a praxe, jak by vyplývalo ze svědectví *Starých letopisů českých*,[112] kladoucích kalich dokonce až do doby Husova žalářování, a z teorie o počátcích utrakvismu na sklonku října r. 1414, kterou vytvořil F. M. Bartoš.[113] Posel, jenž vezl Husovi příslušná díla,[114] sice absolvoval cestu rychleji než mistr Jan, využívající ji i k propagaci, ale přece nemohl vyrazit v příliš pokročilém listopadu, spíše můžeme uvažovat o začátku měsíce, aby měl Hus časový prostor na prostudování spisů i na vlastní práci. A do té doby (ale ani do druhé poloviny listopadu, kdybychom připustili platnost teorie F. M. Bartoše) rozhodně nemohly pokročit utrakvistické polemiky tak daleko, aby vznikla všechna uvedená díla.[115] Husova utrakvistická kvestie *De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo* je tedy dalším důkazem toho, že utrakvismus se začal v Čechách po stránce teoretické i v praxi provádět již před Husovým odchodem z vlasti.[116]

---

110 O Husovu vztahu ke kalichu srv. K o l e s n y k , A.: *Husovo pojetí*, s. 122–123.

111 K Jakoubkovu pojmu *revelatio* srv. S e i b t , F.: *Die revelatio des Jakobellus von Mies über die Kelchkommunion*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 22, 1966, s. 618–624.

112 *Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, z rukopisů starých vydané*, ed. F . P a l a c k ý , *Scriptores rerum Bohemicarum* III, Pragae 1829, s. 20.

113 Bartoš se k této otázce vrátil několikrát, nejdůkladněji ji řešil v práci *Počátky kalicha v Čechách* in: *Husitství a cizina*, Praha 1931, s. 59, 86–88.

114 Nebyl důvod, aby si Hus ona díla z Čech odvážel sám, jak uvažuje J. Sedlák (*M. Jan Hus*, s. 317, pozn. 5).

115 Třebaže Hus neužil Mikulášovo kázání *Sermo ad clerum Nisi manducaveritis*, o jeho existenci před *Pius Iesus* svědčí přinejmenším citát 7.

116 K této otázce srv. K r m í č k o v á , H.: *Studie*, 25–31.

AD HUSSII QUAESTIONIS DE SANGUINE CHRISTI SUB SPECIE VINI FONTES

Quaestio *De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo* (*Utrum expediat laicis fidelibus sumere sanguinem Christi sub specie vini*), quam M. Iohannes Hus Constantiae mense Novembre a. 1414 scripserat, priusquam in carcerem coniectus sit, plures auctoritates Patrum scriptorumque ecclesiasticorum ad communionem calicis spectantes apportat. Has auctoritates Hus e scriptis M. Iacobelli de Misa et M. Nicolai de Dresda sumpsit. Ad manus eius Iacobelli quaestio *Quia heu in templis* (cum auctoritatibus abbreviatis) et tractatulus *Pius Iesus* aeque ac duo opera abbreviata, Nicolai *Collecta* Iacobellique tractatus *Quod non solum sacerdotes*, erant. Quae scripta Iacobelli ac Nicolai communionem calicis in Bohemia ante mensem Octobrem exeuntem ortam esse testantur.